

Historie vystěhovaného prostoru mezi Vltavou, Sázavou, Benešovem u Prahy a Sedlčany za 2. světové války

Říše SS v srdci Čech

Občané obcí Kráňany, Třebosín a Teletín byli mezi prvními odsunutými z rozsáhlého území ohraničeného Vltavou, Sázavou, Benešovem a trati Oltřanovice-Sedlčany. Celý tento kraj se v letech 1942 až 1945 proměnil ve vojenskou cvičiště Waffen-SS s názvem SS-Truppenübungsplatz Benschau, později Böhen.

Území se stalo zároveň jakousi laboratorní říší SS, v které se testovaly například nové druhy zbraní, bojové techniky, ale i hospodářské inovace.

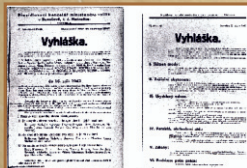
Mapa vystěhovaného území Nevelusko ze zakládacím internacím táborů a dvorů SS

Kráňany, foto pořízené z roku 1942, před vystěhováním

Obec Vysoký Újezd po odchodu jednotek SS

Výhláška okresního hejmana v Benešově, která nařizovala vystěhování prvních 16 obcí a osad, byla vyhlášena 14. března 1942.

Termín ukončení odsunu byl stanoven na 15. září 1942 s tím, že nemovitosti budou před předáním německé správě řádně uklizené a veškerá úroda z polí bude sklizena.

Václav Laštovka, pamětník, Nevelusko

„V tom neštěstí jsme měli štěstí aspoň v tom, že jsme odcházeli mezi prvními, takže ještě nebyl takový problém sehnat bydlení a práci někde jinde.“ vzpomíná Václav Laštovka. „I tak jsme jezdili na kolech po kraji sem tam spoustu dní, než se otcí podařilo sehnat na Slapěch jednu místnost, do které se nás s rodiči a sourozenci nastěhovalo šest. Tam jsme byli až do konce války, ale ani po ní jsme se hned domů vrátit nemohli, protože nás barák byl rozstřílen.“

Obyvatele, kteří byli vystěhováni v první etapě, si ještě mohli vzít veškerý movitý majetek, odvěst dobytek a přestěhovat úrodu. Znamenalo to ovšem například ujet s koňským potahem na vzdálenost čtyřicet kilometrů až osmdesát zíd, aby byl přestěhován veškerý dobytek, stroje, sláma a dokonce i hnoj.

Nemovitosti byly majitelům nuceně vyvlastňovány za náhradu, kterou jim Velkoněmecké říše postupně vyplácela, někteří majitelé se jí však do konce války nedočkali.

Dělecko, vystěhování za asistence četnicků

Kráňany, stěhování

Nevelusko 1942

Vojenská nutnost, nebo germanizace?

„Novodobé zbraně, které jsou v pohybové válce nasazeny, vyžadují stále větších cvičných polí. Žití vojenského cvičiště benešovského není tudíž opatřením, které by směřovalo cvičit proti obyvatelstvu nebo hospodářskému složení tohoto území, nýbrž je vojenskou nutností, která je podmíněna vyhrádně válkou.“

Tak se snažila vysvětlit obyvatelstvu vznik cvičiště protektorátní vláda v prohlášení, které vyšlo 7. června 1943.

Proč ale tehle osud potkal právě zemědělské a téměř výhradně českým obyvatelstvem osídlené Nevelusko a Benešovsko? A byly vojenské důvody skutečně jediným a hlavním motivem?

Na Benešovsko mělo vzniknout po 31. 12. 1945, tedy po vítězné válce, rozsáhlé území osídlené německým obyvatelstvem, které by soustředilo národnostního oblíbení Prahy. Ke stejnému účelu jako toto cvičiště měl posloužit vojenský prostor Brdy na jihozápad od Prahy a na severu vojenské cvičiště Milovice. Další cvičiště se plánovalo na Jihlavsku a mělo plynule navázat na moravský prostor, kde bylo německých jazykových ostrovců více. Plán na řešení českého „problému“ byl však od prvopočátku jasný: slovanský život poměti, vystěhovat, vyhubit.

Nevelusko v pohledu z letadla

Nacisté se v letech 1942 až 1944 zmocnili sousledného území o rozloze téměř 45 000 hektarů, na kterém se rozkládalo přes 70 obcí, zahrnujících téměř 200 vesnic, několik městek i měst.

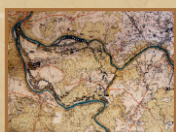
Pokud jde o počty vysídlených, dají se dodnes znát tři. Do 15. dubna 1944 bylo údajně vysídleno téměř 31 000 lidí. Ne všichni ale z prostoru odešli, zhruba 40 procent z nich zůstalo nebo na cvičiště doježdělo. Němci je přesídlili v rámci cvičiště a využívali jako námezdní síly na stavbách nebo jako zemědělské dělníky v tzv. SS-Hofech, dvorech SS, což byla hospodářská součást organizace SS.

Ti, kteří zůstali, se vlastně ocitli v postavení nevolníků. Nesměli se volně stěhovat ani v rámci cvičiště, ani z něj, a naopak byli z vojenských a hospodářských důvodů přesouváni po výcvikovém prostoru z domu do domu a z vesnice do vesnice.

Celé protitorium se stalo říší SS.

Obec Kráňany byla zařazena jako SS-Hof, zásobovací vesnice pro jednotku SS.

Projekt se nezdařil. Lidé si nejspíše mysleli, že si budou chránit svůj majetek, posleže zjistili, že Němci je nechávají na jednom místě, a tak práci spíše sabotovali a většina polí nebyla řádně obdělávána. Podobných dvorů bylo na cvičišti desítky, tabulka pochází z SS-Hofu Zheraz.

Mapa vystěhovaného prostoru na mapě Vltavy a Sádky s označením obrannou říší jednotek SS

Mělník, vystěhování

Vystěhování občanů ve středních Čechách bylo součástí plánu na poněmčení území a postupné vytlačení slovanského obyvatelstva

Země uniformám zaslibená

Proč si nacisté vyhlédli pro zřízení nového rozlehlého cvičiště právě tuhle oblast? V hledáčku armády byla totiž dávná. Ještě za časi Rakousko-Uherska koncem 19. století stejně jako v prvních letech existence ČSR se tady pořádala bezpečnostní manévry. Armáda zde našla vhodný reliéf krajiny, který umožňoval výcvik poměrně široké škály druhů zbraní. Celý prostor byl dostatečně velký i pro dělostřelecké jednotky. A podstatná byla dobrá dopravní dostupnost, protože prostor leží na trati železnice Praha – České Budějovice s velkým nádražím v Benešově.

Zřízení cvičiště v tomto prostoru nacistická okupační správa plánovala už v roce 1939, jednání se ale vlekla z politických i ekonomických důvodů. Německé armádě (Wehrmachtu) předtím připadl všechny majetek po československé armádě včetně výcvikových prostorů v Brdčech, v Milovicích a na Vysočsku. Dobruhuji Waffen-SS vsly př obsazení republiky ztratila, a protože si z politických důvodů nemohly dovolit vystěhovat a přemístit ve cvičišti nějakou oblast přímo v Německu, musely se nepřímo spokojit s územím v Polsku asi 200 km na východ od Krakova v města Dębica, které bylo vyklizeno už v roce 1940.

Udílalo se, že zde není vhodné klima, které by umožnilo celoroční výcvik. Waffen-SS se tedy soustředily na protektorát a tady jim v jejich nározech na cvičiště mezi Vltavou a Sázavou pomohl jak nový zastupující proktorator SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich, tak SS-Gruppenführer Karl Hermann Frank.

Svízné tempo, které vystydalo dosavadní přelapování, potvrzují i telegram říšského vůdce SS Heinricha Himmlera K. H. Frankovi z konce února 1942: Cvičiště Benešov připravil pro divizi SS „Neptej se žádné hlášení nebo dopis, že termín je nemožný.“

Šibení termín se sice dožržel nepodařilo – vystěhování prvních obcí a osad bylo dokončeno až v září – vyklizení ale proběhlo celkem pokojně, bez větších protestů obyvatelstva. Vysvětlit si to lze vypjatým terorem v období heydrichiády (Lidice, Ležáky) a i tím, že nacisté nastříleli do popředí české protektorátní úřady. Ty se při vystavování odvolávaly na československý zákon 63/1935, který umožňoval vládní moci vyhlásit pozemky za účelem zřízení cvičiště.

Výstavovací plán

K. H. Frank na cvičišti SS

Země plná koncentráků

Na vystěhování území se Waffen-SS začaly zařizovat podobně jako předtím v Polsku. Bylo vybudováno přes dvacet kilometrů dlouhé cvičiště s cílovými plochami pro dělostřelecký výcvik. Domy v některých vesnicích posloužily esesákům jako cvičení terče při ořích střelbách. V okrajových částech prostoru začaly vynstát různé školy SS a také už zmíněné SS-Hofy.

„Byly to vlastně dvory utvořené z celé vesnice, z kterých mělo být vytvořeno hospodářské zařízení cvičiště. Hospodářská správa byla dostatečně chytrá na to, aby původní obyvatelé nenechala hospodářit na vlastním, a proto je přesouvala často přes celé cvičiště, třeba třicet kilometrů,“ uvádí historik Michal Sejk, jehož příbuzní na jednom takovém dvoru pracovali. Na zabraném území vznikly desítky těchto dvorů, dále několik polí, rybníků a také specializované farmy na pěstování jablek a chov ovcí.

Budování říše SS mezi Vltavou a Sázavou si ale i jinak žádalo mnoho pracovních sil, a tak se zanedlouho stalo toto území přebornem ve využívání vězeňské práce s nejvyšší hustotou koncentrací, převýšených a pracovních táborů v celém protektorátu.

Vězni byli nasazováni při stavbě silnic, v kámenolomech, hloubení protitankových příkopů, tahání lodí s uhlím proti proudu Vltavy a podobně.

Byla tu dělostřelecká škola, škola tankových granatníků, škola útočných děl, později stíhač tanků. Jako vůbec první vznikla ovšem v Hradčisku ženízní škola SS, jejíž důstojníci se na konci války dopustili řady zločinů, především vyvražďování vězňů z koncentračního tábora na Hradčisku. Ještě před tím vyhloubili frekvenci tohoto učiliště v okolních skalách při cvičeních množství chodeb a skryš. Z jednoho takového úkrytu po válce Američané vyvešili tzv. šlechtický archiv, který obsahoval především dokumenty z ministerstva K. H. Franka.

Na podzim roku 1942 byl na konci Hradčiska při cestě do Plavče postaven pracovní-výchovný tábor, tzv. „Arbeits-erziehungslager“. Na plánu rozmístění budov v prostoru tábora

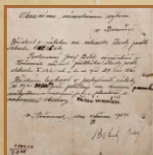
Pracovní-výchovný tábor Hradčisko

Koncentrační tábor Hradčisko

Koncentrační tábor na Hradčisku jako pobočka centrálního koncentračního tábora Flossenbürg

Článek z historického dokumentu. Zdobení a národní hlady po okupaci území SS

Třebív, jedna z nepogostněných obcí vystěhovaného prostoru

Tragédie posledních dnů války u nedaleké Závisti a vsi Třebšín. Cesta smrti, likvidace vězňů při pracích na protitankovém příkopu

Hitlerův poslední rekrut

Jestě v dubnu 1944 se počty esesáků na území protektorátu odhadovaly na 24 tisíce mužů, z toho na cvičišti jich bylo kolem devíti tisíc. S blížícím se koncem války se počty prudce zvyšovaly a v listopadu téhož roku už bylo na cvičišti 29 946 vojáků. Vedle Němců prošly v uniformách SS tímto územím také tisíce „dříčů“ z Lotyšska, Litvy, Belgie, Nizozemska a z Francie. Všichni byli v uniformách SS s distinkcemi států, z nichž pocházeli.

Pokud přežili, tak i vzhledem ke spácháním zločinů příslušníci těchto oddílů po válce na vývěk a zascvěně do Waffen-SS v srdci Čech veřejně moc nevzpomínali. Günter Luckys vydal své memoáry v Německu až v roce 2010 pod titulem Byl jsem Hitlerův poslední rekrut – Příběh děského vojáka SS a zminuje se v nich i o výcviku na Benešovsku, kam se dostal jako 16letý na základě března 1945. „Naši jednotku nasazovali do vesnice Netvořice, z níž vysílali místní obyvatelé. V někdejší koželužné zřídili velkokapacitní kuchyň, v areálu sídlili také stáb pluku. Nás ubytovali v uprázdňených domech v okolí. Célé se to jmenovalo Škola pancéřových granátů Prosečnice Kienschlag (SS-Panzer-Grenadierschule Prosechmitz/Kienschlag).

Lucks v knize dále uvádí, jak právě tady přišel k esesáckému tetování, které se pro něho stalo stigmatem pro celý život, z něhož dalších deset let prožil v zajetí v sovětských gulazích: „V sousední obci nás vyšetřili, zjistili naši krevní skupinu, načel mji pěti vpichy vytetovali na levé vnitřní předloktí písmeno A. Pět vpichů – drobná bolest v několika vteřinách pomínila, ale tetování zásadně ovlivnilo můj další život. Kéž by se to nestalo a nějaká vyšší moc mě tehdy před tím pěti vpichy ochránila. V okamženi mě navždycky oceňovali jako esesáka.“ Jak v knize z jistotou konstataje, tomuto obřadu se vyhnul v té době příbuzně stejné starý a později mnohem známější německý spisovatel Günter Grass, protože koncem války kvůli chaosu už tomuto rituálu nepodrobovali v samotném Německu zdaleka všechny nováčky Waffen-SS. Lucksova slova jen potvrzují poznatky historiků, že v české řiši SS panovala tvrdá disciplína a bojové odhodání až do posledních dnů.

Předtím během nich se ukazala další funkce SS-Truppenübungsplatz Böhmén – byl nástupištem na Prahu v případě nepokojů či ozbrojeného povstání. Právě odhad vyrazilo v květnových dnech roku 1945 proti Praze uskupení Wallenstein, které způsobilo krveprolití civilistů poblíž školy na Zelené lišce. Další jednotky pak málem utopily povstání v krvi. Teprve po podepsání přímiří 8. května v Reměši začalo vedení cvičišti vyjednávat o kapitulaci.

Tedější velitel cvičišti Alfred Karrasch v tomto projevil na příslušníka SS poměrně velkou flexibilitu. Osmého května dojednal přímiří s benešovským národním výborem a podstatná část těchto jednotek se dostala do amerického zajetí.

Cesta smrti z Hradiška na Závist a k Třebšínu

V důsledku tlučení blíží se porážky Němci byli na Hradištku koncem února roku 1945 ukončeny všechny probíhající práce a vězni byli nasazeni na kopání zákopů u Třebšína a v zalesněném okolí svažující se ke Štechovicé přehradě.

Velitelem táboru byl Alfred Moos, táborovou samosprávu měli na starost němeční kriminální zločinci, tzv. „kápové“, kteří v krutosti předčili i vojáky SS. Během dubna strážní službu v táboře převzali příslušníci útvarů ženijní školy, jejichž velitelem byl SS-Sturmabführer Erwin Lange.

Tento funatík zryvnal plán na likvidaci odhali. Jako záminka pro vraždění zinscenoval odhali plánovaného povstání trestanců. Při cestě do práce vězni stali snadnými terči ozbrojených Junkerů...

Velitel tábora Erwin Lange

Skupina asi stovky vězňů, převážně Francouzů, 9. dubna 1945 vydává jako každé ráno do Třebšína kopat protitankový příkop. Cestou doprovodu SS zezadu nabíjí zbraně.

Výstely. „Mám hlavu připeřenou k silnici a neodvážím se ani hnout. Jsme stále nazývá.“ popisuje fimcovský vězeň Jean Ménéz v knize Mémoires de captivité 1943–1945. „Na povel se rychle zvedáme. Ale ne všichni, pět těl z naší řady zůstává bezvládně ležet na zemi.“ Proč takové zabíjení s koncem války na dohled? Kravý masakr se odehrál i druhý a třetí den. Zabito bylo ty dny přibližně padesát

Pohled na místo budování protitankového příkopu a úsek silnice směřem z Třebšína k Závisti

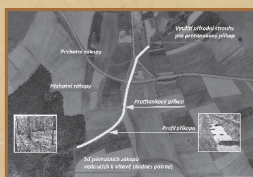
„Na rozkaz se zformoval průvod stovky ostře hlídáňých vězňů a vydal se na cestu směrem ke stavbě protitankového příkopu.

Poté, co jsme absolvovali dobrý kus cesty, vypukla první střelba. Všichni padli k zemi. Ti, kteří neztáhli naprostu nehybní, byli zastřeleni. Na rozkaz jsme zase vstali a pokračovali v cestě, zamechdávaje za sebou mrtvé a zraněné. Střílení proběhlo cestou do práce dvakrát. I podruhé přimítli Němci celý zástup lehnout k zemi. Tam zůstalo ležet devět mrtvých.“

Urybnk z knihy J. Gedyř, „Au temps de Crémátions“

Asi uprostřed tohoto úseku vedoucího z Hradiška na Třebšín byl vedle Heilmann kontrolovan příslušníkem SS a sice také viděl zastřelení několika vězňů

Současny adresy původní trasy protitankového příkopu z Třebšína

Věnováno všem zavražděným, vystěhovaným a vězněným na území cvičiště SS Böhmen za 2. světové války 1942–1945

English version of this page and more info on this QR code.

Rozhodli jsme se na tomto místě vybudovat PIETU na počest zavražděných vězňů z koncentračního tábora v Hradištku na sklonku 2. světové války.

Tito vězňové byli nuceni kopat v Třebíně protitankový příkop v naprosto nelidských podmínkách. V posledních dnech války mezi 9.–11. dubnem 1945 byli cestou do Třebína a zpět a také při samotných pracích v příkopě nelítostně vražděni komandy SS.

K podobě současné Piety nás inspirovalo vyprávění pamětnice Evy Štupkové, která se zajímala o historii Hradištska, dopisovala si s francouzskými vězni, kteří přežili pobyt v místním koncentračním táboře, a o osudech těchto lidí psala do hradištského zpravodaje.

PŘÍBĚH PAMPELISKY:

Francouzští zajatci vyhledávali na cestě do práce rašící listy pampelišek, které jim svou chutí připomínaly salát. Trhali je a pojídali, aniž dávali na kruté rány, které jim při tom uštěďovali němečtí kapové. Jednomu drobnému chlapci se takový úlovek obvykle nepodárl. Až jednou – bylo to v dubnu 1945, kdy bylo zajatcům příkazem kopat hluboký protitankový příkop u Třebína – spatřil nad sebou rozkvétající „pissenlit“, jak Francouzi tuto květinu nazývali. Kývala na něho na okraj příkopu a on se bez váhání pokusil pro ni vyškřábat. Marně – něj volali jeho kamarádi, snazí je ani nechci slyšet. Učelí nedělní výsledek drcové, jont na něj zamířil... Padl zpráky na dno příkopu a v tlučoucích prstech svíral rozkvétající poupatko toho jara, které pro něj – kdyby zůstal naživu – mohlo být předzvěstí svobody.

MUDr. Eva Štupková 1924–2011

Současné podobě památné Piety předcházelo 12. dubna 2022 odhalení maskety Piety a poklepání na základní kámen. Tato akce byla přítomna delegace španělských potomků vězňů koncentračního tábora zavražděných u Třebína.

Dále byli přítomni senátoři Zdeněk Hrabá (Benčovský), Petr Štěpánek (Příbramsko), starostka obce Křižany Kateřina Tichá, starostka obce Hradištko Radka Svobodová, dokumentarista a publicista Václav Šmerák, občané obcí, členové vězňových rodin, občané Třebína a mnoho dalších osob.

Kateřina Tichá, starostka Křižan

Delegace španělských potomků

Poklepání základního kamene 12. 4. 2022

V popředí senátor Zdeněk Hrabá, v pozadí senátor Petr Štěpánek

Tato Pietta nám bude navždy připomínat lidská utrpení a historii našeho kraje, který v období 2. světové války nebyl tak malebný a klidný jako dnes.

Poděkování:

Obec Křižany – starostka Kateřina Tichá, Kultura Posázaví a Povltaví – Tomáš a Martina Tichých, Mezi řekami z. s., Václav Šmerák, Středoecký kraj

Na vzniku Piety se podíleli:

Výtvarný návrh pietní skulptury:
Tomáš Tichý, Třebín

Výrba kovové sochy:
Ivan Preisler – umělecký kovář, Praha

Záměrník a svařecké práce na konstrukci:
Daniel Kubela, Píkovice

Publicistické, dokumentaristické, historické zajištění, odborný dohled projektu:
publicista Václav Šmerák, Křižany

Pisemná a dobová materiálu:
Lucie Hašková, Hradištko,
Václav Šmerák, Mezi Vltavou a Sázavou,
publicista Úlo Řehoun,
ČTK, Jaroslav Pelich, Křižany

Cerpáno z publikací historiků:
Jaroslav Cvančara
Tomáš Zouzal – Zabránro pro SS

Václav Šmerák, publicista,
dokumentarista, texty Piety

Martina a Tomáš Tichých,
myšlenka a realizace Piety

Ivan Preisler: Kování sochy,
umělecký kovář

Lucie Hašková, Hradištko,
dobová materiálu

Jaroslav Cvančara, historik,
Elen kapely Třebína

Daniel Kubela, Hradištko

Karel Holmanský, pamětník,
Týnec nad Sázavou

Josef Dolejš, pamětník,
Třebín

Grafické zpracování Piety:
Martina Tichá – DTP studio, Ahoj reklama

Poskytnutí pozemka pro Pietu:
Jaroslav Grodecký, Třebín

Těsné srovnání s Pietou:
Martina a Stanislav Zdražilovi, Třebín

Výpovědi žijících svědků:
Josef Dolejš, Třebín
Karel Herman, Týnec nad Sázavou

Finanční zajištění:
Kultura Posázaví a Povltaví

Finanční spoluúčast:
Obec Křižany, Středoecký kraj

Financováno ze sbírek:
Občanů regionu Středoeckého kraje
a návštěvníků festivalu Třebínské zvonění 2022

Poutníku, postůj a skloň hlavu v účt k utrpení i smrti předků na půd, kde stoíš.

Středoecký kraj

